6

سلسلة المقالات والردود على الشبهات والمسائل في الحكم والتحاكم

ޙުކުމާއި ތަޙާކުމާ ބެހޭ ޝުބުހާތާއި މައްސަލަތަކަށް
ދެވިފައިވާ ރައްދުތަކާއި ލިޔުންތަކުގެ ސިލްސިލާ

ދުނިޔޭގެ [illegible]
[illegible]

عبد الله بن فهد الخليفي

ތަރުޖަމާކުރީ:

صمّاد الأثري

ޞައްމާދު އަލްއަޘަރީ

މަރުކަޒުލް ފުރުސާން

مركز الفرسان

މިޤުރުއާން ބަޔާނާރީ

މިޤުރުއާން އެއްވެސް އެއްޗެއް ހޫރޫގެޔަގައި
ނަޤުލުކުރުން ނަކަލުކުރުން ޗާޕުކުރުމަށްޓަކައި
އެންމެހާ ހައްގުތަކެއް މައްސަލަ
ހުރީ ރައްކާތެރިކޮށްގެންނެވެ.

އެހެނެއް އަދި މިޤުރުއާނާ އެއްވެސް
ބަދަލެއް އެއްވެސް ބަދަލުކުރުމުގެ ތަކާއެއް
ގެނައުމެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ.

– ހުސައިން ޝަރީފް –

2024 – 1445

ފިހުރިސްތު

ތަރުޖަމާނުގެ ބަސް

ﷲ ތަޢާލާ ޒިކުރުކަމާ ހަމަހަމަ ޚުއްޖަ ދީން ތައްލާފިރިކުރެއްވުމުގެ ނިޔަތާއި އަދި ދުވަސްވަރު އަދި ގޮތްގޮތުން ހޭދަ ސަރަހައްދު ކުރައްވައިފެވެ. އެގޮތުން އަދި ޢަމަލްތަކުގައި ފާލުވި އަދި ދަރަޖަތަށް ކުރިތަކާއި، މަސްލަހަތުން ތަކާއި، ފައިދާއް ސާފުކުރެއްވުމުގެ، ބިދުޢަތަކާއި ހިތްވަސް ތަރުތީބު ބަލަހާ ޢާޤިލުންގެ ފާޅުކުރައްވައިފެވެ. ﷲ ތަޢާލާގެ ދީނުގެ ހަށްމަގައި ކަނޑައެޅިގެން ބައިވެރިވާ ބާރުފުރިހަމަ، ހައްޤު ބަރާބަރުކޮށް ތަރުތީބު ޢަމަލުތަކާއި ސުލްހަވެރިކަމުގެ އަދި އޭގެ މިންވަރުގެ މައްޗަށް ވާޖިބުކުރައްވައިފެވެ.

ފުރަތަމަ ބުނުގެ ޒަޢީފު (23ރ) ޙަދީޘްގައިވެއެވެ:

«هَلْ تَعْرِفُ مَا يَهْدِمُ الْإِسْلَامَ؟، يَهْدِمُهُ زَلَّةُ الْعَالِمِ، وَجِدَالُ الْمُنَافِقِ بِالْكِتَابِ وَحُكْمُ الْأَئِمَّةِ الْمُضِلِّينَ»[1]

މާނައީ: "އިސްލާމްދީން ފުނޑުފުނޑުކުރާ ކޮބައިކަން އެނގޭހެއްޔެވެ؟ އިސްލާމްދީން ފުނޑުފުނޑުކުރަނީ ޢިލްމުވެރިޔާގެ ކުށާއި، މުނާފިޤުން ފޮތާއިމެދު ޖަދަލުކުރުމާއި، މަގުފުރެދިފައިވާ އިމާމުންގެ ހުކުމްތަކެވެ." މިއެވެ.

---

[1] سنن الدارمي: ٢٢٠

اللّٰه ގެ ބުނުއްވުން ބުނުއްވުމުގާ ވެރިންގެ ދަފުރުދުވާއި އަށް ތަރުޖަމާކުރެވޭ އިލްމުވެރިންގެ ޤުރުއާން ހާދަ ކަލާމުގެ ފިލާބަ ބޭނުންތެރިކަމެވެ. އަދި އިލްމުވެރިންގެ ދަސްވުރުގައި ހުރި ގޮތުގެ ޝަރުޢީ ތަޢާރަފު، ޝަރީޢަތް އާންމުން ތަބާވާނެ ގޮތުގެ އަސްލުގެ ޙާލަތް، ނުވަތަ ބަޔަކު ކަލާމީއާއި ނުބައި މަޢުނަ ހުރިކަން އަދި ނުބައި އިޖްތިހާދުކުރާ ހުރިހާ ގޮތެއް ގޮތްގޮތުން ބަޔާންކުރެވިފައެވެ. އަދި އިސްލާމްދީން ފުރަތަމަ ޤަރުނުގެ އަޅުކަން އަދި ސަބަބަކީ އާންމުން ތަބާވާ ތަޤުލީދު މިހުންތަކެއް ފިޔަވައި ސަބަބުތަކުންނެވެ. ޝަރުޢީ ތަޢާރަފު އެއިލްމުވެރިންނާ އިލްމުގައި ފުރިހަމަ އުސޫލު މިހާރުވެސް، އަދި އަޅުކަމާއި އިލްމީ ޤަރާރުތަކަށް ދިނުމަށް ހުރި މިހާރުގެ އަސްލުދޭހަވެސް، ޝަރީޢާ ކަނޑަ އާންމު ބަސްދިނުމަށް މަޤުބޫލުކުރެވޭ ތަޤުލީދުކުރުމަށެވެ. އެއީ އާދަތަކާ ކަނޑައް ކަނޑައެޅިފައިނުވާ ކަމެއް ދުވަސްދުވަހު ހުރުމެވެ. އަދި ބާރުގެ ދަރުބާރުމަށް ހުރިހާ ބަސްލަފާ ހުރިހާފަލުގެ ފަރާތްތަކުން ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ.

ދެން އާންމުންނަށް ޖަވާބު ނުދެން، ނުވަތަ އާންމުންގެ އިލްމުދިނުމުގެ ދަރަޖަ މިހާރު، ނުވަތަ އާންމުން ޤާނޫނުތަކާ ފުރިހަމަ އުސޫލު ނަގާ މިހާރު، ނަމަވެސް اللّٰه ތަޢާލާ އާދަމް ޢަލައިހިއްސަލާމް ބަޔާންކުރެއް ދަރުބާރަށް ހިތްވަރު މިހާރު އާދަކާ އިލްމުވެރިން ހުރި ގޮތް ބާރުނުވާ ރައްދުދޫކުރުމުގެ އަދާކުރި ކުރުމުގެ ތަޤުލީދުކުރެވޭން އެފަދަ ބައެއްގެ ބަޔަކު ގިނައިން ނުކުމެވެ! އާދަމުގެ ޤަރާރުވާލާ އިލްމީ ރައްދެއް އަދި ވަޢުދުކުރުމުގެ ނަމުގެ، އެއިލްމުވެރިންގެ ޖާގަ މަޤާމު ތަޤުލީދުކުރުމުގައި،

އޭނާއަށް ތައުދީބީ ބަރައްދު ބަޔާންކޮށްދިނުން މީހާއަށް ފުރައްސާރަކޮށް މަލާމާތްކަން، ކުޑައިމިސްކީން ދަންނަވަނީކަމެވެ! އަދި އިޚުލާސް ބަޔާންކޮށްދިނުމާއި މިހުރި ހަމަޖެހުން ބަދަލުކޮށްބަދަލުވުމާއި، ފުރަތަމަސްކަމަށްވުރެ، ތަހުޒީބީކަމެއް، އަދިއްޔަ ގޮވާ، އާދުމަށް ހަރުދަސްކުރުމަށް ބަލާއެވެ.

ޝައިޚް ޢަބްދުއް ލަޠީފް ބިން ޢަބްދުއް ރަޙްމާން އާލުއްޝައިޚް (1293ހ) ވިދާޅުވިއެވެ:

(فإن الرجل إذا خيف أن يفتن به الجهال، ومن لا تمييز عندهم في نقد أقاويل الرجال، فحينئذ يتعين الإعلان بالإنكار، والدعوة إلى الله في السر والجهار، ليعرف الباطل فيجتنب، وتهجر مواقع التهم والريب؛ ولو طالعت كتب الجرح والتعديل، وما قاله أئمة التحقيق والتأصيل، فيمن اتهم بشيء يقدح فيه، أو يحط من رتبة ما يحدث به ويرويه، لرأيت من ذلك عجبا)[2]

މާނައީ: "ފަހެ، މީހަކު ނުދަނެނެ ޖާހިލުން، އަދި މީސްމީހުން ބުނާ ބަސްތަކަށް ފާރަވެރިނުވާ ފަރާތްތަކުން (އިޚްލާޞް) އެބަޔަކަށް ދެކެނިވި ބިރެއް ނުވާ މީހުން، ފަދަ މީހަކު ސަބަބުން ފިތުނަވެރިވެދާނެކަމަށް

---

[2] الدرر السنية: ٣٦٦/١٢

ބިރުހީވެއްޖެނަމަ؛ އެހިނދުން އެމީހަކަށް އިންކާރުކުރުން އިޢުލާނުކުރުން (ފާޅުކުރުން) ކަނޑައެޅިއެވެ. (ވާޖިބުވެއެވެ.) އަދި ސިއްރާއި ފާޅުގައި الله އަށް ދަޢުވަތުދިނުން ޖެހެއެވެ. އެއީ ބާރުގަދަ ކަބައިލަކަން އެނގިގެން ދީން އެއިން އެއްކިބާވެވުނެވެ. އަދި ތިރީސްދުވަހު މަޤާމުތަކާއި ޝާފިޢީ ދަރަޖަތަކުގެ ދަރަނިކުރުވެވުނެވެ. ދިވާ ޖަހަނަ ވަށް ތަރައްޤީވެ ފުރިހަމަ ހެދި ބަލައިލިނަމަ، އަދި އެމީހަކަން ޖަމާޢަތާ ކަމަކުން ތަރުޖަމާކުރެވުނު މީހާގެ، ނުވަތަ އެމީހަކު ހިފާގެ އަދި ޚިލާފާ ވަހަކައިގެ ދަރަޖަ ވަރުގެ ކަމަކުން ތަރުޖަމާކުރެވޭ މީހުންނާމެދު، ތަރުތީބުން ތަރައްޤީކުރުމުގެ އިލްމުން ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅުތަކަށް ތިބާ ބަލައިލިނަމަ؛ ތިބާއަށް އެކަމުގައި ޙަޤީޤަތް ފެނިވަޑައިގަންނާނެ!" މިއެވެ.

އަބޫ އިސްމާޢީލު އަލްހަރަވީ (481ހ) ވިދާޅުވިއެވެ:

(عرضت على السيف خمس مرات، لا يقال لي: ارجع عن مذهبك. لكن يقال لي: اسكت عمن خالفك. فأقول: لا أسكت.)[3]

މާނައީ: "އަހަރެން ފަސް ފަހަރު (ކަނޑިފާރަށްދަމައިގެން) ކަނޑިއަށް ހުށަހެޅުނެވެ. އަހަރެންނަށް ބުނެފައި ނުވެއެވެ: "ތިބާ ތިބާގެ މަޛްހަބުން ދުރުވާށެވެ." އެހެންނަމަވެސް، އަހަރެންނަށް ބުނެއެވެ: "ތިބާ ޚިލާފުވާ މީހުންނާމެދު ހަމަހިމޭންވާށެވެ!" ދެން އަހަރެން ބުނަމެވެ: "އަހަރެން ހަމަހިމޭނެއް ނުވާނަމެވެ!"

[3] سير أعلام النبلاء: ٥٠٩/١٨

"ކަލޯއާ ޒިޔާރުވާ މިހުންނާ ނުބެހި ހަރުހުންނާނެވެ!" ދޭން އަހަރެން ބުނަމެވެ: "އަހަރެން ހަރު ނުހުންނާނަމެވެ." މިއޮވެ.

އަދި ދަންނަންވީ ކަމަކީ ދީނުގެ އިލްމުގެ ބިޑުޖެހުންތައް ރައްކާތްތަން ނަގާލުމާއި، އަނބުރާލެވުން އޮޅިގެން ފެނުމެވެ، ބަޔަކު ރަނގަޅު ކުރާދުވަހު ދަރިކުރަމުގޭ ދަރިވަރުންނެވެ. އެޅޭނެ ބަހައްޓާ ބަސްފުޅުއަދާކުރަން ބަހަނބިޔަސްތަކެވެ. ދީނުގެ އިލްމު އުޅުމާ، އަދި ރިވާތްތަކުން ހިތްދަތިކުރެވުން ރަނގަޅުކޮށް ވިހަކަ އަހަރެމެން ކުރާދުވަހު ފެނުމެވެ، އަދި ރަނގަޅު ވަރުގަދަ އެއްގަލަމުން ކާނާމިތާދިނެވެ. އަދިރާތްކުން އުފަލުވާ ގިނަވެފައި އަދި ދަރުސްތަކުގެ ބޮޑު ދުވަސް މިހާތަނުގައި ﷲ ތަޢާލާ އެންގެވުން ރަނގަޅު ފަރުވާ ކުރާނެ ދުވަހު، ސަލާމަތުގެ ބާރުތަކުން ފަރާތުން ތަރުތީބުވެފައި އަޅުގަ މިއަރުވާ ވަޒީފާ ކުރަމުވާނެވެ.

ދެންފަހެ ފިރިހާދާކާމުދު ބަދިޕުޅުމާކާގައި އެންމެ ބަޔަބައިބާރު، އަދި އެންމެ ހަރުކަށިކަން އިންދާރު ދަރިވަރުން ބަދިޕުޅުމާކާގައި އަމިއްލަވެރިއާ ބަރަކާ ޒާތަކީ ދެރަވެފައި. އެމީހުންނަށް އުޅު ދަރުސްކުރާ އެންމެ ނުބައި މީހުންކާއި، އެމީހުންގެ އަޅުކަމާއި އިތުރުގޮތް ހައްދަވަރުތަކަށް ނުވެވުމާއި އެމީހުންގެ އެކި ވަރަކަށް އެއްވަރު ބާރުކާމުދު ނާސްނަ ވަރަށް ބަދިޕުޅުމާކާގައި ފަރާތްތަކުގެ ނުވިއެވެ. އަދި ކައެއްސަ، ބައެއް މީހުން ހިތާރާ ގޮތާ ޒިޔާރަތް، އެމީހުންގެ ފާތުމަތު ދިރާމަތާ ހަމައަށް ދަރިވަރުންނަށް ދީނުގެ ބަޔަކާބައި ބަހައްޓާ އަދި ރަނގަޅުވެއްޖެ. ބައެއް މީހުން ބުނެއެވެ. ބަލަ

ޚަވާރިޖުންނަކީ އިހު ޒަމާނުގައި ބަޣާވާތްތެރިންގެ ދުވަސްވަރުގައި އުޅޭ މިހާރު ނުކުތް ބައެކެވެ. މިހާރު އޭރު މުރުތަދުންނެވެ! ނަމަވެސް ޚަވާރިޖުންގެ އެކި ޖަމާޢަތްތައް އެކި ނަންނަމުގައި، އެކި ޒަމާނުތަކުގައި ނިކުތުން މެދުނުކެނޑި ހިނގައެވެ. ދައްޖާލާ ހަމައަށް އެމީހުންގެ ފާޑުވުން ދިމާވާނެއެވެ.

އަދި ފިރުޤާތައް އެކި ޒަމާންތަކުގައި ތަރައްޤީވެ ބަދަލުވަމުންދިޔައެވެ. އެގޮތުން ޚަވާރިޖުން އެކި ބައިބައިވެ ބެހި އެކި ބަދަލުތައް އައެވެ. އެގޮތުން ނާފިޢު ޚަވާރިޖުންނާއި ޚަވާރިޖުންގެ އަސަރު ޤާރިޢައިން ފިރުޤާއި، އަޒާރިޤާ، ޚަވާރިޖުންނާއި، ސުފްރިއްޔާއި އަޒުރަޤިއްޔާ ނިސްބަތްވެގެން ވީ ޚަވާރިޖުންނެވެ. ދެންފަހު މިޒަމާނުގައި މުސްލިމުން ބޭ ފާޅުކަމަށް ކާފިރުކުރާ ޚަވާރިޖުން ބާއްވާލުމަށް ފެންނަހުރި ނަތީޖާ ގެންދާލުވިއެވެ. ދެވަނަ ކުރީ، ޖިނާއީ، ތިބާ ކަރިދި މިހާރު މުޖްތަހިދުން ކާފިރުވާނެކަމަށް ބޭނާ މިހާރާ ބައްދަލުވުން ދެކެވެ. އަދާ ހިލާފަށް މިއަދު ޚަވާރިޖުންގެ އަސާސީ އަދި ކުރިބަރިޖީ ބުނެވުމާއި ތަރުކީބުގެ މައުސޫލުތަކެވެ. ބުނެވުމު މައުސޫލާގައި ޝުނުނަތް ޖަމާޢަތުގެ ޢަޤީދާއާ ހިލާފުވެ، އެއިން ލާފާއި ގޮސް ޚަވާރިޖުންގެ މަދުހަބަށް ވެއްޖެއެވެ. އަދި މިކަން ފޮނިޖެހުނުގޮސް، އިލާމުން ނިސްބަތްވާ އެބައި ބަދަލުވެގެން މިމައުސޫލާގައި ގެންގުޅެއެވެ.

ހައްޤު ހޯދަން މަސައްކަތްކުރާ، الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ބަސްފުޅުތަކުގެ ހައްޤު މިޔާރު ދެނެގަންނަން އެއީ ވާޖިބެއް، ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުތަކުގައި މިއާއި ގުޅޭ އެކަން މަޢުލޫމާތުތަކެއް ބުނެވިފައިވެއެވެ. އޭގެ

މިންވަރެއް އަހަރުމެންގެ މިސިލްސިލާއި އެހެން ލިޔުންތަކުގައި
ބަޔާންކުރެވިއްޖެއެވެ.

ބަހުގެ ބަޔާންކުރުމުގައި ބަހާއި ހަރަކާތްތައް ދިރާސާކުރަމުންދާ
ބަހުގެ ނަހުވުދިރާސާ ތަފާތު ކަންކަމެވެ. އެގޮތުން މިސިލްސިލާގައި
މިބަޔާންކުރެވިފައި ހުރި މިސާލުތައް ބަލާލުމުން ސަގާފަތުގެ ތަފާތު
ތަފާތު ބަހުރުވަތަކާއި ބަސްބުނާ މީހުންގެ ގުޅުމާއި ސަގާފަތް ބޭނުން
ކުރެވޭ ގޮތްތަކާއި މިބަހުގެ ތަރައްގީއާ ބެހޭ ކަންކަން ގުޅިފައިވާ
ކަމަށް ދެނެގަނެވިއްޖެއެވެ. އެގޮތުން ގޮތްގޮތަށް ބަޔާންކުރެވޭ
މިބަހުގެ ތަފާތު ބައިތަކާއި ބަސް، އަދި ސަގާފަތުން
ތަފާތުވާ ގޮތާއި ބަހުގެ ބަހުރުވަތަކުން ބަހުގެ ތަރައްގީވެއެވެ.
އަދި ސަގާފަތުގެ ތަފާތު ގުޅިފައިވާ ގޮތް ހަމަ ބޭނުމެއް ނޫނީ
ސަ ބަހުގެ ބޭނުންކުރެވޭ ގޮތަށެވެ. އަދި ސަގާފަތުގެ ބަހުރުވަ
ތަފާތުވުމާއި ތަރައްގީވުމާ ގުޅޭ ބަހުގެ ބައިތައް އެކުލެވޭ ތަރަހަ
ތަރިކައެއް ބަހުގެ އިސްލާމް ދީނާ ގުޅޭ ބަހުރުވަތަކާއި
ބަހުގެ ގޮތް ހަމަ ދިރިއުޅުން ގުޅިގެން. އަދި ބަހުރުބޭނުމަކީ
ތަރައްގީ ބަހުގެ ބަހުރުވަތަކަށް އިސްލާމް ދީނާއި ބަހަރު
ގުޅުން އިލްމު އަރަބިބަހާއި އެކު ބަހުރުވަތަކާއި ބަސް ނަގާފައި، އަރަބިބަހުން
އިލްމު އަރަބިބަހާއި އެކު ސަގާފަތް ބަހުރުވަތަކާއި، އެކުން
ބަސްތަކާއި ލިބުނުގޮތެވެ. ބަހުރުވަތަކުން ސަގާފަތުގެ

ބަސްފުޅު ރާވީންނާމުދު ނަގާފައި، ބަދީޢާއި އަޅުގަނޑު ހަމަޖެހޭނެ
ބަލައިގަތުމުގައި ހަމަ އެއިރާދަފުޅުގެ ބަސްފުޅު ރައްދުކުރުމަކީ ދެކޭތީ
ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެއާއެކު ހުކުމް އާއި ތަޙްކީމުގެ މައްސަލަތަކާއި ސަލަފުންގެ
އަޤީދާ ބިނާވީ ހަމައެކަނި ޤުރްއާން ހަދީޘްގެ ބަސްފުޅު ކުރުން ދީން ކުރުން
ބަޔާންކޮށްދީފައި ނުވާކަމެއް ނުކުރެވޭ. ހުއްޖަތަކީ، މިއީ ޝައިޚުލްއިސްލާމް އިބްނު
ތައިމިއްޔާ، ސަލަފުންގެ އަދި ޚަލަފުންގެ ޢަޤީދާތަކުގައި ބަޔާންވެގެންވާ
މައްސަލަތަކެވެ. ދެންނެވުނު ދީން ބުރުވާ ޝަރީޢަތުގެ ޙިމާޔަތި
ކުރިއާއި، ދީން ބަދަލުކުރުމާ ކުރިއާ، އަޙްކާމުތަކުން ސުންނަތުގެ
އަހުލުވެރިންގެ އިޖުމާޢުން ދީން ބަރުކަތާ ކުރު ކުރިއަށްދިޔަ
ހުކުމްކުރުމާއި، ހުކުމް އިޖުތިހާދު ފަތުވާކަން އަޙްކާމުކުރުމާ ހުރި ތަޤުވާ
ކުރިގެ ސިޔާސީ ސިޔާސަތުތަކުގައި ބަޔާންވެފައިވެއެވެ. އެހެނީ އެއްގަލަ
މަސްހުނިކަމެއް، އަދި ކުރު ކުރުކުރުވާނީ އެންމެ މައްސަލައަކީ ނުހަމަ ދީނީން
ދެނެއުޅުމަކީ ހުކުމްކުރުމުގައި ހުކުމަށް ވާހަކަވެސް ކުރީގެ
ސިޔާސީ ސިޔާސަތުތަކުގައި ބަޔާންކުރުމާއި ފާހަގަކުރެވޭއެވެ. އެހެން ކަމުދެވުން ހުރިހާ.
ކުރިއަށްއަޅާ ޝަރުޢީ އަޙަދު ޙައްޤުވާ އަޅުގަނޑުމެން ދައްކަން އެކުލަވާލާ
ޙިމާޔަތްކުރެވެ.

وبالله التوفيق.

ހުކުމުގެ ޢާއްމު ތަކްފީރުކުރުމުގައި ސަލަފުން އަތުގައިވާން ހަމަޖެހިފާ ގޮސް ބަޔާންކުރުމުގެ މައްސަލާ ބުރުހާން

ޝައިޚު އަބޫ ޢަބްދުއްރަޙްމާން އަލްޔަޒީދީ -وفقه الله وثبته- ވިދާޅުވިއެވެ:

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه ومن والاه، أما بعد:

● ސަލަފުންގެ އަތުގައިވާން 'އަލްއިޖްމާޢު' ވާސިލުވެއްޖާގެ ޝަރުޢީގައި ބުނެވިއެވެ:

"އިމާމު އިބްނު ހަޒްމު އަލްއިޙްކާމު ފޮތުގައި، އަދި އިބްނު ތައިމިއްޔާ އަލްފަތާވާގައި، އަދި އިބްނު ކަޘީރު އަލްބިދާޔާ ވައްނިހާޔާގައި ކިޔާދެއްވިއެވެ. މިބުރުދުނިޔެވެސް الله ގެ ދީން ބަދަލުކުރާތީ، الله ބާވައިލެއްވި ގޮތާ ޚިލާފަށް ހުކުމްކުރާ މީހާ ދީނުން ބޭރުވެފައިވާ ކާފިރެއްކަމަށް އިޖުމާޢު ގެންނަވާފައިވެއެވެ. މިސާލަކަށް މިބަހާ ގާނޫނުތަކުގައި ބަލަމާހުރެއްޓެވެ. އެހެންވީނަމަވެސް މިބަހުން ބަސްބަސާ ޚަވާރިޖުންނަން ނިސްބަތް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަޖައިބަލި މިހާރުގެ ވާދަވެރިން ބަލާއިރު ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ މިއާޔަތުގެ ބޭރުގަނޑުގައިވާ

ގޮތަށް ބަސްބުނާ މީހުންނަކީ (ކުރީއްސުރެ އަބްސުލޫ) ޚަވާރިޖުންނެވެ ނޫނެވެ. ޚަވާރިޖުން އެހެންނެއް ބުނެފައި ނުވެއެވެ! އަދި ޚަވާރިޖުންގެ ބިދުޢަތަކީ الله ބާވައިލެއްވި ގޮތަށް ހުކުމް ނުކުރާ މީހުން ކާފިރުކުރުން ކަމުގައިއެއް ނުވެއެވެ. އެހެން ބުނީ ކާކުހެއްޔެވެ!؟

ހަމަވެސް ޚަވާރިޖުން ކުރިކަމަކީ: ސަހާބީން ކާފިރުކުރުމެވެ. ޢަލީގެފާނު ކާފިރުކޮށްފައި، އުޘްމާނުގެފާނު ކާފިރުކުރިއެވެ. އެމީހުން ހުރިހާ ސަހާބީން ކާފިރުކުރެއެވެ. ޚަވާރިޖުންގެ ބިދުޢަތަކީ މިއެވެ. އަދި އެމީހުން ބުނެއެވެ: " الله އަށް މެނުވީ ހުކުމް ކުރުމެއް ނުވެއެވެ." އެއީ ޚަވާރިޖުން މިއާޔަތް އެބަސްފުޅުގެ މައްޗަށް ތަފްސީރުކުރަން ބުނެވޭކަން ފުރަތަމަ ސަހާބީންގެ ތެރެއިން އެއްވެސް ބާވަތަކު الله ބާވައިލެއްވި ގޮތާ ޚިލާފަށް ހުކުމްކުރިކަމަށް އެނގިގެން ނުވެއެވެ. އެހެންކަމުން އެމީހުން އެއާއަޅައިން ދަލީލުނެގުމުގައި ގޯސްވެއްޖެއެވެ. އެމީހުން އެއާއަޅާ ފައްސަވުން ދިރާސާ ޝަރުޢީގޮތަކަށް ގޮތަކަށް ނޫނެވެ. ދެން ސަހާބީން އެއާ ޚިލާފަށް އިޖްމާޢުވިއެވެ.

ދަންނަވަ އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުންވާ އަޤްވާލު: "ކުފުރު ދޫނަ ކުފުރު" މިއީ ކުފުރަކު އަޤްވާލެކެވެ! އެއީ ހިސާބު ބޮޑު ބުރަޢިއްޔާގެ ޢިބާރާތަކުން، ޠާވޫސްގެ އަރިހުން، އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުން އަދިސްކުރައްވާ އަޤްވާލެކެވެ. އިބްނު ބުޠައިރަޔާ ބަދީޤްގައި ބަޠާޢަތި ޝަރީޢު ދުނިޔާވެ. އިމާމް އަބޫޢުބައިދާއި، ޠަބަރީ ބިން މަރުވަޒީއާއި، އަލްޚަޠީބުއާއި، އިބްނުތައިމިއްޔާ ބުޒާރީ ބައްޠާއާއި

އޭނާ ބަލިކަރިކުރުއްވިއެވެ. އަދި އާއިލު އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުން
އެއާ ޒިނާކަރުވެސް އަޅިސްކުރިވެއެވެ!! އިރުގެ އަރިކަންހާ ސާފު
ސަވަނަދަކަން އެކަލާގެފާނުގެ އަރިހުން އެއަޑުތަ އައެވެ. ބަދުއް ޙައްޖާޖު
ވިދާޅުވިއެވެ: އަހަރުމެންނަށް މަޅުހަ ކިޔާދެއްވިއެވެ. އަހަރުމެންނަށް ބަދު
ﷲ ބުނު ޖެހުމު، އެކަލާގެފާނުގެ ބައްޔަށް އަރިހުން، އިބުނު ބައްޙާސްގެ
އަރިހުން ވިދާޅުވިކަމަށް ކިޔާދެއްވިއެވެ: (هي به كفر) "އެއީ އެކަމުންވާ
ކުފުރެކެވެ." މިއީ އިސްލާމްދީނުން (ބޭރުކުރާ ސާފު) ސަވަނަދާކަވެ. އަދި
އިބުނު ޤަރީރު މިހާރުޖެހުން ނަކުރައްވިއެވެ: (هي كفر) "އެއީ ކުފުރެކެވެ."
އެގޮ މާނައަކީ އާދަބުގަ ހަމަ އެކަލަކު މުޅިކުރުވާނު ކަމެވެ."

ބަލާފާނުގެ ބަސް ނިޔުނީއެވެ.

● ޝިރުކު އަޞްޣަރީ ވިދާޅުވިއެވެ:

މިތަނުގައި ސުލައިމާނު އަލްއަތީޤާނު މިއާއަލް މުޝްރިކުނަށް އެވަނީ
ނަގާފައިއެވެ. އަދި އެއާއިލު އެއާތަލް މުޝްރިކުނަށް ނުގުޅޭ ޒަވާރިޤުންގެ
ބަސްކަމަށް ބުނާބުނުމަށްވެސް އިންކާރު ކުރަނީއެވެ! އަދި ޒަވާރިޤުން ކުރި
ކުރަނީ، ބްނު ޢުމަރާއި ބަލީ رضي الله عنهما ކާފިރުކުރުންކަމުގައި ބުނު
ހަނިކުރަނީއެވެ. އެބަހީ: އެއާތަކެތި އަލިފުން ފެއްޓި މިހުން ގެސްކުރަނީއެވެ.
އެއާތަކެތި (ބުޚާ ކުފުރުވާނަކަމަށް) އިސްތިދުލާލުކުރުން ދަލީލުދައްކަން

ގޮސްނުހުރެވެ. މިއީން އެއްޗެއްވެސް ނަބިއްޔާ صلى الله عليه وسلم
އެވެ. އެއީ ޚަވާރިޖުން ނިކުތް ފާޅުވުން (ޤިޔާމަތާ ހަމައަށް)
ދެމިގެންދާނެކަމަށް އެކަށޭގެންވާ ދައްލީލުތައް ހުރެއެވެ. އަދި އެނާ
އެދިޔަފާސް ފަތުވާތަކާ ފެނިގެން ޚިލާފުވެ ދެކޮޅަށް، މިއާޔަތް
(ބާރުގުނޑާ ގައުމު) މުސްލިމުންނަށް ނުބައި ޚަވާރިޖުންގެ ބަސްތަކަށް
ނުބަލާށެވެ!

1- އަބޫ މުޒަފްފަރު އައްސަމްޢާނީ (489ހ) އާޔަތުގެ ތަފްސީރުގައި ވިދާޅުވިއެވެ:

(وَاعْلَم أَن الْخَوَارِج يستدلون بِهَذِهِ الْآيَة، وَيَقُولُونَ: من لم يحكم بِمَا أنزل الله فَهُوَ كَافِر، وَأهل السّنة قَالُوا: لَا يكفر بترك الحكم)[4]

މާނައީ: "ދަންނާށެވެ! ޚަވާރިޖުން މިއާޔަތުން ދަލީލުދައްކައެވެ. އަދި އެމީހުން ބުނެއެވެ: 'الله ބާވައިލެއްވި ގޮތަށް ޙުކުމް ނުކުރާ މީހާއީ ފަރު ކާފިރެކެވެ. އަހުލު ސުންނަތުގެ އަރިހުން ބުނެއެވެ: (الله ބާވައިލެއްވި ގޮތަށް ޙުކުމްނުކުރުން ދޫކޮށްލައިގެން އެނާ ކާފިރުނުވާނެއެވެ!" މިއެވެ.

[4] سنن الدارمي: ٢٢٠

2- އިބްނު ޢަބްދުލް ބައްރު (463ހ) އައްތަމްހީދުގައި ވިދާޅުވެއެވެ:

(وقد ضلَّت جماعةٌ من أهلِ البِدَع من الخَوارِج والمُعتزِلةِ في هذا الباب، فاحتجُّوا بهذه الآثارِ ومِثلِها في تَكفيرِ المُذنِبين، واحتجُّوا من كِتاب اللَّه بآياتٍ ليسَتْ على ظاهِرِها، مِثل قولِهِ عز وجل: ﴿وَمَنْ لم يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾)[5]

މާނައީ: "ބިދުޢަގެ އަހުލުވެރިންގެ ތެރެއިންނާއި ޚަވާރިޖުންނާއި މުޢުތަޒިލީންގެ ބައިގަނޑެއް މިބާބުގައި މަގުފުރެދިގެން ދިޔައެވެ. އެމީހުން ފާފަވެރިންނާމެދު ކުފުރުގެ ބަސް އައިސްފައިވާ އަޘަރުތަކުން ހުއްޖަތް ނަގައިފައެވެ. އަދި الله ގެ ފޮތުން އޭގެ ބޭރުފުށުގައިވާ ގޮތަށް މާނަ ނުވާ އާޔަތްތަކުން ހުއްޖަތްނެގިއެވެ. އެއީ މިސާލަކަށް މިފަދަ އާޔަތްތަކެވެ: ﴿وَمَنْ لم يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾[المائدة: ٤٤] "الله ބާވައިލެއްވި ގޮތަށް ޙުކުމްނުކުރާ މީހުން ދަންނަހެ، އެމީހުންނަކީ ހަމަ ކާފިރުންނެވެ." މިއެވެ.

---

[5] التمهيد: ١٠/٣٩٠

3- އަލްޖައްޞާޞް (370ހ) އަޙްކާމުލް ޤުރުއާންގައި ގެނައެވެ:

(وَقَدْ تَأَوَّلَتْ الْخَوَارِجُ هَذِهِ الْآيَةَ عَلَى تَكْفِيرِ مَنْ تَرَكَ الْحُكْمَ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ غَيْرِ جُحُودٍ لَهَا...)[6]

މާނައީ: "ޚަވާރިޖުން މިއާޔަތް ތަޢުވީލުކުރީ މާނަކޮށް، އިންކާރުކުރުމަކާނުލާ ﷲ ބާވައިލެއްވި ގޮތަށް ޙުކުމްކުރުން ދޫކޮށްލާ މީހާ ކާފިރުކުރުމަށް ދިޔައެވެ!" މިއެވެ.

4- އައްޝާޠިބީ (790ހ) 'އަލްއިޢުތިޞާމް' ގައި، އަދި އަލްއާޖުއްރީ (360ހ) 'އައްޝަރީޢާ' ގައި (ސަޢީދު ބިން ޖުބައިރު (95ހ) ގެ އަރިހުން) ވިދާޅުވިއެވެ:

(وَمَا يتبع الحرورية من المتشابه قول الله عز وجل: ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ثُمَّ يقرؤون معها: ﴿ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ﴾، فَإِذَا رأوا الإمام يحكم بغير الحق، قَالُوا: قَدْ كفر)[7]

މާނައީ: "ޙަރޫރީން (ޚަވާރިޖުން) ތަބާވާ މުތަޝާބިހު އާޔަތްތަކުގެ ތެރޭގައި: ﷲ ޢައްޒަ ވަޖައްލަ ވިދާޅުވެފައިވާ: ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ

---

[6] أحكام القرآن للجصاص: ٤ / ٩٤

[7] الشريعة للآجري: ٣٤١/١، الاعتصام للشاطبي: ٢ / ٦٩٢

﴿فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ދެން އެމީހުން އެއާއިލާ (އެވާނީ ކާފިރުންތޯ ކާފިރުކުރަނީ ދައްކަން) މިއާޔަތް ހިއްކަވައެވެ: ﴿ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ﴾ ދެން އެމީހުންނަށް ފަރިތަ ބަރާބަރު ހިތާނެ ބުނުވުނުކުރާތަން ފެނިއްޖެނަމަ އެމީހުން ބުނެއެވެ: އަސް ކާފިރުވެއްޖެއެވެ!" މިއެވެ.

5- ޝައިޚުލް އިސްލާމް އިބްނު ތައިމިއްޔާ (728ހ) މިންހާޖުއް ސުންނާ (131/5) ގައި ވިދާޅުވިއެވެ:

(وَهَذِهِ الْآيَةُ مِمَّا يَحْتَجُّ بِهَا الْخَوَارِجُ عَلَى تَكْفِيرِ وُلَاةِ الْأَمْرِ الَّذِينَ لَا يَحْكُمُونَ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ. ثُمَّ يَزْعُمُونَ أَنَّ اعْتِقَادَهُمْ هُوَ حُكْمُ اللَّهِ.)[8]

މާނައަކީ: "މިއާޔަތަކީ الله ބާވައިލެއްވި ގޮތަށް ޙުކުމްނުކުރާ ވެރިން ކާފިރުކުރުމަށްޓަކައި ޚަވާރިޖުން ނަގައިގެން ހުއްޖަތެއް ދައްކާ އާޔަތެކެވެ. ދެން އެޚަވާރިޖުން އެކުރި އިޖުތިހާދު (އެބަހީ: الله ބާވައިލެއްވިގޮތަށް ޙުކުމްނުކުރާ ވެރާ ދީނުން ބޭރުވެ ކާފިރުވެގެންވާކަމަށް ކުރި އިޖުތިހާދު) އެއީ (އެވާނީ މިންނާނުވާގޮތު) الله ގެ ހުކުމުކަމުގައި އެމީހުން ދަޢުވާކުރެއެވެ!" މިއެވެ.

މިހާރު އެއްކަހަލަ ހަރަކާތުގެ މައްސަލަ ފެނެއެވެ.

[8] منهاج السنة: ١٣١/٥

ދެންފަހެ އިބްނު ޢަބްބާސްގެ އަޤްވާލުތު އެނގޭ ތަޢްވީލުކުރިވާ ވާހަކައަށް ބަލާއިރު، ކުރީ އެއްފަދަރީ މުސްލިމު އަފަދަރެއް ނޫނެވެ. ހިއާއްޔަ، އިބްނު ޢަބްބާސްގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: (هي بِهِ كُفر) "އެއީ އެކަމުން (ނުވަތަ އެކަމަށްވާ) ކުފުރެކެވެ." މިބަސްފުޅުވަނީ ހަމަ ކުފުރު ދޫނަ ކުފުރުގެ މާނައިގައެވެ.

- އެހެނީ (هي بِهِ كُفر) މިއީ ކުޑަ ކުފުރުގެ ތަފްޞީލުތަކުގެ ބާބުގައި ހިމެނޭ ތަފްޞީލެކެވެ.

އެއީ ހަދީޘު ބުރުހާނަކަށްބަލައިލަމެވެ:

1- ފުރަތަމަ ބުރުހާނަކީ:

ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ:

«اثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ، وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ»[9]

މާނައީ: "މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި ދެކަމެއްވެއެވެ. **އެދެކަންތަކުގެ ސަބަބުން އެމީހުން ވަނީ ކާފިރުވެގެންނެވެ.** ނަސަބަށް ފާޑުކިޔުމާއި، މަރުވެދިޔަ މީހަކަށް ރޮއި ހަޅޭލެވުމެވެ.

[9] صحيح مسلم: ٦٧

2- ދެވަނަ ބުރުހާނު:

އިބްނު ޢައްބާސްގެ އަރިހުން ޘާބިތުވެގެންވާ އަނެއް ރިވާޔަތުގައިވެއެވެ:

«هِيَ بِهِ كُفْرٌ، وَلَيْسَ كُفْرًا بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ»[10]

މާނައީ: "އެއީ އެކަމުންވާ (ނުވަތަ އެކަމަކުންވާ) ކުފުރެކެވެ. އަދި الله އާއި މަލާއިކަތުންނާއި އެކަލާނގެ ފޮތްތަކާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލުންނަށްވާ ކުފުރެއް ނޫނެވެ."

3- ތިންވަނަ ބުރުހާނު:

އިބްނު ޢައްބާސްގެ އެއަޘަރު، އިބްނު ބައްޠާ (387ހ) ގެންނަވާފައިވަނީ މިބާބުގައެވެ: (بَابُ ذِكْرِ الذُّنُوبِ الَّتِي تَصِيرُ بِصَاحِبِهَا إِلَى كُفْرٍ غَيْرِ خَارِجٍ عَنِ الْمِلَّةِ)[11]

މާނައީ: "އެކަމެއްކުރާ މީހާ މިއްލަތުން ބޭރު ނުވާ ކުފުރަކަށް ވެއްޓިގެންދާ ފާފަތައް ބަޔާންކުރެވުނު ބާބު" އެވެ.

މިބާބުގެ ދަށުގައި އެކަލޭގެފާނު الله ބާވައިލެއްވި ގޮތަށް ޙުކުމް ނުކުރުމުގެ ވާހަކަ ގެންނަވާ، ޞަޙާބީންނާއި ތާބިޢީންގެ އަޘަރުތައް އެކަމުގެ ދަށުން

---

[10] تفسير الطبري: ٨/٤٦٥

[11] الإبانة الكبرى: ٢/٧٣٤

ގެންނެވިއެވެ. މިޒަމާނުގެ ތަކްފީރުކުރާ ސަލަފުންގެ ބަސްފުޅުތައް (ކުފްރު ދޫނަ ކުފްރު) އިބްނު ބާޒް މާނަކޮށްދެއްވި ގޮތް ތިރީގައިގެންނެވިއެވެ.

4- ހަތަރުވަނަ ބުރުހާން:

އަލްއިމާމް ޝަރީފުގެ ބަސް ބަޔާންކުރައްވާ **މުޙައްމަދު ބިން ނަޞްރު އަލްމަރްވަޒީއްޔު (294ހ)** ގެންނެވިއެވެ:

(وَلَنَا فِي هَذَا قُدْوَةٌ بِمَنْ رَوَى عَنْهُمْ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، وَالتَّابِعِينَ إِذْ جَعَلُوا لِلْكُفْرِ فُرُوعًا دُونَ أَصْلِهِ، لَا تَنْقُلُ صَاحِبَهُ عَنْ مِلَّةِ الْإِسْلَامِ كَمَا ثَبَتُوا لِلْإِيمَانِ مِنْ جِهَةِ الْعَمَلِ فَرْعًا لِلْأَصْلِ لَا يَنْقُلُ تَرْكُهُ عَنْ مِلَّةِ الْإِسْلَامِ مِنْ ذَلِكَ قَوْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ: ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾)[12]

މާނައީ: "މިކަމުގައި އަހަރުމެންނަށް ނަމޫނާވަނީ الله ގެ ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم ގެ އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާއި، ތާބިޢީންގެ ތެރެއިން ރިވާވެގެންވާ ބަސްފުޅުތަކެވެ. އެބޭކަލުން ކުފުރުގެ ތަކުރާރު އަޞްލުވެރިކަމުން ފިޔަވައި ފަރުޢު ކަމަށްހަދާ ކަމަށްއެއްސެވިއެވެ. **އެކަމަކުގެ ސަޙާބުން އެކަމަކު**

[12] تعظيم قدر الصلاة: ٢/٥٢٠

މިހެން އިސްލާމްދީނުގެ މިއްލަތުން ބޭރުވެގެން ނުދާ ކަންތައްތަކެވެ... އޭގެ ތެރޭގައި މިއާޔަތުގައި އިބްނު ޢައްބާސް ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅުވެއެވެ:

﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾[المائدة: ٤٤] މިއެވެ.

ދީން އަލްމަރްވަޒީއު އިބްނު ޢައްބާސްގެ މިބަސްފުޅު هي به كفر ސަނަދުން ގެންނެވިއެވެ.

ފަހެ ސަޙަބުންގެ ފިޤުހުވެރިކަމާއި މިއަދު އަހިސްމިއުގެ ފަހަރު މިސްކުރުގެ ފުޤަހާގެ ތަފާތުވާތީ ވިސްނާ ފުރިހަމަކޮށްލާނެއެވެ. އެއީ އެއަރ ފުރުޞަ ހާތުން ބަލައިލާފާނަމެވެ.

- އަދި ހަމަ **އިމާމް އަޙްމަދު (241ހ)** ވެސް އަދި ސުންނަތުގެ ނަޤުލުކުރި އާލިމު އިސްޙާޤާ ބައިވެރިންވެސް ފަޤީހުން ގެންނެވި އިބްނު ޢައްބާސްގެ މިއަޤްވާލުނެވެ.

އިސްމާޢީލް ބިނު ސަޢީދު ވިދާޅުވިއެވެ:

(﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُوْلَئِكَ هُم الكَافِرونَ﴾، فقلت له: فما هذا الكفر؟ قال: كفر لا ينقل من الملة...)[13]

---

[13] مجموع الفتاوى: ٢٥٤/٧ ، أحكام النساء للخلال: ٥٧/١

މާނައީ: "އަހަރެން އަބްދުތަރީގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރީމެވެ: ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ މިއާޔަތަކީ ޙައްޤެއްތޯއެވެ؟" ވިދާޅުވިއެވެ: "މިއްލަތުން ބޭރުނުވާ ކުފުރެކެވެ." ވިއެވެ.

އަދި އަބޫ ދާވޫދު އައްސިޖިސްތާނީގެ ސުވާލުތަކުގައި މިއާތަކަމުދު އިމާމު އަޙްމަދުގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރެއްވުމުން، ޖަހްމިއްޔާއި ޢަބާއިދު ޤަދަރީން އާއްމުގޮތުން ތަކްފީރުކުރައްވައިފައިވެއެވެ. އެބަސްޖާޒު އަދި އަންނަނިވި ފަދައިން ވެސް.

- **ޝައިޚުލް އިސްލާމް އިބްނު ތައިމިއްޔާ (728ހ)** 'މަޖްމޫޢުލް ފަތާވާގައި'، އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިވަރު **އިބްނުލް ޤައްޔިމް (751ހ)** 'ޙުކްމު ތާރިކިއް ޞަލާތު'ގައި ފާހަގަކުރައްވައިފައިވެއެވެ:

އެއީ ބުނެވުނު އާއްމުކޮށްގައި ކުފުރުތަކުގެ އެއް ޤިސްމު އިމާމް އަބްދުތަރީ އަރިހުން ސުވާލުކުރެވުނު ހަމަވެސް. ދެން އެކަމުގެ ވިދާޅުވިއެވެ:

(كفرٌ لا ينقل عن المِلَّة. مثل الإيمان، بعضه دون بعض، فكذلك الكفر، حتى يجيء من ذلك أمرٌ لا يُخْتَلَفُ فيه.)[14]

މާނައީ: "އެއީ މިއްލަތުން ބޭރުނުވާ ކުފުރެކެވެ. އީމާންކަމެއްވެސް އެގޭ އެއްބައި އަނެއްބައިގެ ދުރުގައިވާ ތަފާތެވެ. ކުފުރުވެސްވަނީ އެހެންނެވެ.

---

[14] مجموع الفتاوى: ٢٥٤/٧ ، الصلاة لابن القيم: ٩٩/١

އެކަމަކަށްދު ޒިކާރު ނުވެވޭނެ (ސޫރަތު ބަޤަރާ ޤާ ތުރުބާގެ ހަރަކާތް) އެއިން
އަޅުގަނޑުމެން ދުރުހެލިވާނެއެވެ." މިއެވެ.

ދުނިޔަލަ (هي كفر) ގެ ރިވާޔަތް އެއީ ބަޔާނާން ހެދި ގެނެސްވެ. އެއީ
އަނގަ ފަރުދުގައިކަމެއް ނުވަތަ އެކިގޮތްކަމެއް އަހަރުމެންނަކަށް ނޭނގޭނެއެވެ.

- ހިއްސާ، ބަޔާން ސުންނަތުން ދަލީލުކުރެއްވިޔަސް ﷲ ތަޢާލާއިގެ ގޮތް ޒިކުރުކޮށް ބަރަކާތުލުއްވާ މުޙައްމަދުކަލޭގެ ރަސޫލާ ޤުރުއާނުގައިވެއެވެ:

1- އަބޫ ހުރައިރާގެ އަރިހުން ރިވާވެގެންވެއެވެ.

ﷲ ގެ ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

«عَلَيْكَ السَّمْعَ وَالطَّاعَةَ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ، وَمَنْشَطِكَ وَمَكْرَهِكَ، وَأَثَرَةٍ عَلَيْكَ»[15]

މާނައީ: "ތިބާގެ ދަތިކަމުގައްޔާއި ތިބާގެ ފަސޭހަކަމުގައާއި، ހިތްވަރުގަދަކަމުގައި އަދި
ތިބާ ހިތްދަތި ކަމުގައާއި ކަމަކުރުމުގައި އަދި ތިބާ ނުރުހޭ ކަންކަމުގައިވެސް،

[15] صحيح مسلم: ١٨٣٦

އަދި ތިބާގެ މައްސަލަ (ބައްޔަތުދީފައި ނުދީ ދުނިޔަވީ މަޤުޞަދާއި ފައިދާތަކަށް) އިސްވެގެން ވިހިނގަނީވެސް އަޅުގަނޑު ކިޔަމަންވާނީވެ." ވިއެވެ.

އަހަރެން ބުނަމެވެ: މިތަނުގައި ހަދީޘުއާ ދެންނެވި: "ތިބާގެ މައްސަލަ އިސްވެގެން ކުރިއަށް ނުދާ ވިހިގެ އަޅުގަނޑު ކިޔަމަންވާނީވެ." އެބަހީ: ދުނިޔަވީ ކަންކަން ތިބާއަށް ނުދީ އަވިހިގެ ނަފްސުވެރިކަން އިސްކޮށް ހުއްޓުވުމަށް ވިހިނގޭ. ފެއްޓުވި ވަރަށްގާ ނުވާނެކަމަށް: **ރަސޫލުﷲ ނުދީ ވެރިޔާ ދުނިޔެ ބައްޔަތް ހަމައެކަނި ﷲ ތަޢާލާގެ ބުނުއްވުމުގެ ދެބައިސްކާ ކަމެއް ނުނެވެ.**

2- ހުދައިފާ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުގެ ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ:

(يَكُونُ بَعْدِي أَئِمَّةٌ لَا يَهْتَدُونَ بِهُدَايَ، وَلَا يَسْتَنُّونَ بِسُنَّتِي، وَسَيَقُومُ فِيهِمْ رِجَالٌ قُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الشَّيَاطِينِ فِي جُثْمَانِ إِنْسٍ. قَالَ: قُلْتُ: كَيْفَ أَصْنَعُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنْ أَدْرَكْتُ ذَلِكَ؟ قَالَ: تَسْمَعُ وَتُطِيعُ لِلْأَمِيرِ، وَإِنْ ضَرَبَ ظَهْرَكَ وَأَخَذَ مَالَكَ، فَاسْمَعْ وَأَطِعْ.)[16]

މާނައީ: "މިމަންކަސްކަމާނަންވަހު އިމާމުން (ވެރިން) ތިކާއި ވާނެއެވެ. އެމީހުން މިމަންކަސްކަމާގެ ތެދުމަގަކުން އުޅުން ނުނަގާނެއެވެ. އަދި މިމަންކަސްކަމާގެ ސުންނަތަކުން ނުނަގާނެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ

---

[16] صحيح مسلم: ١٨٤٧

ތެރޭގައި: އިންސީންގެ ހަށިތަކެއްގައި ޝައިޠާނުންގެ ހިތްތަކެއް ގޮތަށް ރިޔަސްކަމާ ބަހަލުމީހުން ތެދުވާނެއެވެ." އަހަރެން ދަންނަވާލީއެވެ: "އޭ ﷲ ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެކަންތަކާ އަހަރެންނާ ބައްދަލުވެއްޖެނަމަ އަހަރެން ހަދަންވީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟" ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ: "ތިބާ އަމީރުގެ އަޑުއަހާ ކިޔަމަންވާށެވެ! އޭނާ ތިބާގެ ބުރަކަށިގައި ތަޅާ، ތިބާގެ މުދާތައް އަތުލިޔަސް ހަމަ ތިބާ އަޑުއަހާ ކިޔަމަންވާށެވެ!" މިއެވެ.

އަހަރެން ބުނަމެވެ: އެކަލޭގެފާނުގެ ބަސްފުޅުގައިވާ: "އެމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހިދާޔަތުން ހިދާޔަތް ނުލަބާނެއެވެ." މިއީ އެބުރެންކަމެއް ޝަރީޢަތަށް ބުއްދު ނުކުރާވެރިންނަށް ބަޔާނެއް ބަސްފުޅުތަކެވެ. މިގައި ޚިލާފް ނެގުމާ އެކަލަ ކަންކަމުގެ ޝާމިލުވެއެވެ.

3- ސަލަމާ ބިން ޔަޒީދު އަލްޖުޢުފީ، ﷲ ގެ ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم ގެ އަރިހުން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ:

(يَا نَبِيَّ اللهِ، أَرَأَيْتَ إِنْ قَامَتْ عَلَيْنَا أُمَرَاءُ يَسْأَلُونَا حَقَّهُمْ وَيَمْنَعُونَا حَقَّنَا، فَمَا تَأْمُرُنَا؟ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ فِي الثَّانِيَةِ أَوْ فِي الثَّالِثَةِ

فَجَذَبَهُ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ وَقَالَ: اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا، فَإِنَّمَا عَلَيْهِمْ مَا حُمِّلُوا وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ.»)[17]

މާނައީ: "އޭ ﷲ ގެ ނަބިއްޔާއެވެ! ކަލޭގެފާނު ޚަބަރުދެއްވާށެވެ. އަހަރުމެންގެ ކިބައިން އެމީހުންގެ ޙައްޤު ދިނުމަށް އެދި، އަހަރުމެންގެ ޙައްޤު ނުދޭ އެމީހުން ވެރިކަންކުރާ އަމީރުންތަކެއް އަހަރުމެންގެ މައްޗަށް ޤާއިމުވެއްޖެއްޔާ ދެން ކަލޭގެފާނު އަހަރުމެންނަށް އަމުރުކުރައްވަނީ ކޮންކަމަކަށްތޯއެވެ؟" ދެން އާކަލޭގެފާނު ފުރަގަސްދެއްވިއެވެ. ދެންވެސް ސުވާލުކުރުމުން އަނެއްކާ އާކަލޭގެފާނު މޫނު އަނބުރާލެއްވިއެވެ. ދެން ދެވަނަ ނުވަތަ ތިންވަނަ ފަހަރު ސުވާލުކުރުމުން އަލްއަޝްޢަޘު ބުން ޤައިސް އެބޭފުޅާ ދަމައިގެންނެވިއެވެ. ދެން ﷲ ގެ ރަސޫލާ ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: "ތިޔަބައިމީހުން އަޑުއަހާ އަދި ކިޔަމަންވާށެވެ! ފަހެ އެމީހުންގެ މައްޗަށް ވާޖިބު ކަމަކީ އެމީހުން އުފުލަން ޖެއްސެވުނު ކަމެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވާޖިބީ ހަމައެކަނި ތިޔަބައިމީހުން އުފުލަން ޖެއްސެވުނު ކަމެވެ." ވިއެވެ.

---

[17] صحيح مسلم: ١٨٤٦

އަހަރެން ބުނަމެވެ: ޝަރުޢީ ނަޞް ގޮތުގައި މީސްތަކުންނަށް އޮޅުމުގެ ހައްޤުވެރިކަމާއި ނުލިބޭ މަސްއޫލިއްޔަތު ﷲ ބާރުއަޅުއްވާ ގޮތަށް ހުކުމްކުރުމުގެ ތަރައްޤީވާ ކަމެއް ނޫނެވެ.

4- އަދު ހުކުމާ އަލްޙާކިމިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ:

ﷲ ގެ ރަސޫލާ صلى الله عليه وسلم ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ:

(لَتُنْتَقَضَنَّ عُرَى الْإِسْلَامِ عُرْوَةً عُرْوَةً، فَكُلَّمَا انْتُقِضَتْ عُرْوَةٌ، تَشَبَّثَ النَّاسُ بِالَّتِي تَلِيهَا، فَأَوَّلُهُنَّ نَقْضًا: الْحُكْمُ، وَآخِرُهُنَّ: الصلاة.)[18]

މާނައީ: "އިސްލާމްދީނުގެ އުރުވަތްތައް އުރުވަތަކުން އުރުވައެއް ނިގުޅިގެންދާނެއެވެ. ފަހެ ކޮންމެ ފަހަރަކު އުރުވައެއް ގެއްލިގެންދާއިރަށް މީސްތަކުން އޭގެ ފަހަތުގައިވާ އުރުވައިގެންޏަށް ހިފައިގެން އޮތިގެންނެވެ. އެންމެ ފުރަތަމަ ގެއްލިގެންދާނީ: ހުކުމެވެ. އެންމެ ފަހު އުރުވައަކީ: ނަމާދެވެ." މިއެވެ.

އަހަރެން ބުނަމެވެ: މިޙަދީޘުން ދަލީލުކުރާގޮތުގައި: ހުކުމްކުރުމުގެ އުރުވައަކީ ގެއްލި ނިގުޅިގެން ދިޔަ ފުރަތަމަ އިސްލާމްދީނުގެ އެއްޗަކީ ނިގުޅިގެންދާކަމެވެ

[18] مسند أحمد: ٢٢١٦٠، صحيح ابن حبان: ٦٧١٥

ކަމުގައި ނުވާކަމެވެ. ކިޔެއްމަ، އިސްލާމްކަން އުއްމަތަކަށްފުރަ އުއްމަތެއް ދާއިމަން ހަމަ ބާކީވެ ހުރެއެވެ.

މިގެ މާނައަކީ ﷲ ބާވައިލެއްވި ގޮތާ ޚިލާފަށް ހުކުމްކުރުމުގެ ޢަދުލާ އާދައިގެ ޚުދިފަރަކަން ހަދާލަފުރި ނުނުވެ. ޒާތްބަސްކަން އޭގެ ތެރެއިން ވަށަވެރި ގާނޫނުތަކާ ބަދަލުވެރި ވަރަށް ބާވައިލެއްވި ގޮތަކަށް ކަމެކެވެ. ހަޑިފަރާތުން ފާރިދުވާގެން އަހަރުމެންނަށް ފެނިގެންދެއެވެ:

(وَمَا لَمْ تَحْكُمْ أَئِمَّتُهُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ وَيَتَخَيَّرُوا مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ، إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ)[19]

މާނައީ: "އެމީހުންގެ ވެރިން ﷲ ގެ ފޮތުން ހުކުމް ނުކުރާނަމަ، އަދި ﷲ ބާވައިލެއްވި ތަކެތިން އިޚްތިޔާރުކުރެއްވި (ހޯދުމަކީ) ހޯދަން ނުވާނަމަ؛ އެމީހުންގެ މެދުގައި ބަދަލާވެރި ދެކޮޅުވެރިކަން ﷲ ލައްވާ ހަދައްވައިގެން ދެނީ ނުވެއެވެ." މިއެވެ.

މިއީ މިއަދު ޢޯވާދުވާތު ހަމަ ފޮރަކަން އަހަރުމެންނަށް ފެންނަމުންދާ ކަންތަކެވެ. އެހީތެރިކަމަށް އެދެނީ ﷲ ގެ ޙަޟްރަތުންނެވެ.

---

[19] سنن ابن ماجه: ٤٠١٩، شعب الإيمان للبيهقي: ١٠٠٦٥

- **ޕަލްވާނުގެ އަސަރެއް ބަޖައިބަކީ:**

އަނާގެ ގާތުން މިހެން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ: "ތިޔަބައިމީހުން ވިޔަފާރިން ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަން ވެރިކަމުގެ ގެނެސްދޭނެކަމެއް." މިއީ ބަދަލުގައިކުރުވާ؟

ޖަވާބުދައި ޕަލްވާނު ބުނެދޭ:

"އަޅެ އަޅުގަނޑު. "ތިޔަބައިމީހުންގެ ކަންކަން ހުރި ގޮތަކީ ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަން (އެގޮތަ ބައިވަރު) ވެރިކަމުގެ ގެނެސްދޭނެ." އަޅެ އަޅުގަނޑު. ނަމަވެސް އަޅެ ބާރީގެ އަޅުގަނޑު."

މިއީ ޕަލްވާނު ކަލްވާސިފީއްޔާގެ ޝަރަޙަކުރި ބުނި ބަހެކެވެ.

އަހުރަން (އަބޫ ޖަޢްފަރު އަލްމަންޞޫރީ) ބުނެލެވި:

އެއަޅުގަނޑަކީ ބާރީގެ އަޅުގަނޑު ރުދުނެވެ. ކިއުއްޔަ، އޭގެ މާނައަކީ ހަމަ ފުރިހަމައަށް ބަޔަކަށް މާނައެކެވެ. ނަމަވެސް ވިޔަފާރި ޕަލްވާނުގެ

ކިބައިގައިވާ: ހުވަފެންތަކެއް ދުވާ ބަރަކާތްގެ އާދައިގެ މަތިން ތަޢުލީމުނުދީނަން އެއްވެސް މަސައްކަތުގެ ބަޔަކު ނޫނެއް (ހަމައެކަނި ވެރިން ކުރެވިދާނެ ނުބައިކަން މަސައްކަތުގެ ބަސް ތައުދުކުރާ ގޮތުން) ހިނގަނޑުގައިވާ އިންދާފާ ނުފެންނެވެ.

އައްޠަރްޠޫޝީ (520ހ) 'ސިރާޖުލް މުލޫކު' ފޮތުގައިވެއެވެ:

(لم أزل أسمع الناس يقولون: أعمالكم عمالكم، كما تكونوا يولى عليكم، إلى أن ظفرت بهذا المعنى في القرآن؛ قال الله تعالى: ﴿وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضاً﴾[الأنعام: ١٢٩]

وكان يقال: ما أنكرت من زمانك فإنما أفسده عليك عملك. وقال عبد الملك بن مروان: ما أنصفتمونا يا معشر الرعية، تريدون منا سيرة أبي بكر وعمر ولا تسيرون فينا ولا في أنفسكم بسيرتهما، نسأل الله أن يعين كل على كل. وقال قتادة: قالت بنو إسرائيل: إلهنا أنت في السماء ونحن في الأرض فكيف نعرف رضاك من سخطك؟ فأوحى الله تعالى إلى بعض أنبيائهم: إذا استعملت عليكم خياركم فقد رضيت عنكم، وإذا استعملت عليكم شراركم فقد سخطت عليكم.)[20]

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިންނަކީ ތިޔަބައިމީހުންގެ ޢަމަލުތަކެވެ"، އަދި ތިޔަބައިމީހުން ވާގޮތަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ވެރިކުރެއްވޭނެއެވެ" މިހެން މީސްތަކުން ބުނަމުންދާ އަޑު އަހަރެން އިވިއިވިއެވެ. އަހަރެންގެ

---

[20] سراج الملوك: ١١٦/١

އެވާނަ ޤުރުއާނުން އަހަރެންނަށް ފެނިއްޖައުމުން ދާންދެންނެވެ. ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވިއެވެ: ﴿وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضاً﴾[الأنعام: ١٢٩]

"އެފަދައިންމެ ތިމަންއިލާހު އަނިޔާވެރިންގެ ބައެއްމީހުން އަނެއްބައެއްގެ ވަލީކަން ވެރިކުރައްވަމެވެ."

އަދި ބުނެވިއެވެ: ތިބާގެ ޢަމަލުތަކީ ތިބާ އިންސާފުކުރާނެ ނުރުހުމުން އެއީ ހަމަ ތިބާގެ ބަދަލުން ފަސާދުކުރަން ނުބައިކަމީ ކަމެކެވެ.

(ޒަކަރިއްޔާ) ޢަބްދުލްމަލިކު ބުން މަރްވާނު ބުނުއްވިއެވެ: "އޭ ރަޢިއްޔަތުންނެވެ! ތިޔަބޭފުޅުން އަހަރުމެންނާމެދު އިންސާފުވެރިކަން ކަންތައް ނުކުރައްވައެވެ. ތިޔަބޭފުޅުން މިހަ ބޭނުންފުޅުވަނީ އަހަރުމެންގެ ކިބައިން އަބޫބަކުރާއި، ޢުމަރުގެ ސީރަތަށް އެދޭތީވެ! އެއީ އެކަމަކު ތިޔަބޭފުޅުން އެދެބޭފުޅުންގެ ސީރަތަކުން އަހަރުމެންނާމެދު އަދި ނުދު ތިޔަބޭފުޅުންގެ އަމިއްލަ ނަފްސުތަކާމެދުވެސް ކަންތައް ނުބަހައްޓާ ބާރުގަދައިލާށެވެ! ކަންތައް މިހާރުވެސް ކަންތައް ކަލަކަން އެހީތެރިކަން ދެއްވުމަށް އަހަރުމެން ﷲ ގެ ހަޟްރަތުން އެދެމެވެ.

ޙައްޖާޖު ވިދާޅުވިއެވެ: "ބަނޫ އިސްރާއީލުގެ މީހުން ބުނީއެވެ: "އޭ އަހަރެމެންގެ އިލާހެވެ! ކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންވަނީ އުޑުގައިއެވެ. އަހަރުމެންވަނީ ބިމުގައިއެވެ. ދެންފަހެ ކަލޭގެފާނުގެ ނުރުހުމާއި ކަލޭގެފާނުގެ ރުހުން އަހަރުމެންނަށް އެނގޭނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟"

ދެން ﷲ ތަޢާލާ އެމީހުންގެ ނަބިއްޔަކަށް ވަޙީ އިއްވެވިއެވެ: "ތިމަންއިލާހު ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ހެޔޮމީހުން ވެރިކުރައްވައިދިނަމަ ފަހެ ތިމަންއިލާހު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރުހިވޮޑުގެންނެވޭނެއެވެ. ތިމަންއިލާހު ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ތިޔަބައިމީހުންގެ ނުބައި މީހުން ވެރިކުރައްވައިދިނަމަ ފަހެ ތިމަންއިލާހު ތިޔަބައިމީހުންނަށް ކޯފާވޮޑުގެންނެވޭނެއެވެ." ވިއެވެ.

ޝައިޚުލް އިސްލާމް (728ހ) މިންހާޖުއް ސުންނާގައި ވިދާޅުވެއެވެ:

(وَكَانَ الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ يَقُولُ: إِنَّ الْحَجَّاجَ عَذَابُ اللَّهِ، فَلَا تَدْفَعُوا عَذَابَ اللَّهِ بِأَيْدِيكُمْ، وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِالِاسْتِكَانَةِ وَالتَّضَرُّعِ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ﴾[سُورَةُ الْمُؤْمِنُونَ: ٧٦])[21]

މާނައީ: "އަލްޙަސަނުލް ބަޞްރީ ވިދާޅުވިއެވެ: "ޙައްޖާޖަކީ ﷲ ގެ އަޛާބެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ އަތްތަކުން (ހަތިޔާރުން ބާރުގެ ބޭނުންކޮށްގެން) ﷲ ގެ އަޛާބު ދުރުކޮށް ދަފުޢުކުރުން ނުވާނެއެވެ. ނަމަވެސް ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށްވަނީ (ﷲ އަށް) ނިކަމެތިވެގަތުން، މަޑުމައިތިރިވުމެވެ. ފަހެ ﷲ ތަޢާލާ ވަޙީކުރައްވަނީ: ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ

---

[21] منهاج السنة: ٤/٥٢٩

فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ﴾[سُورَةُ الْمُؤْمِنُونَ: ٧٦] "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންއިލާހު ޢަޛާބު ދެއްވައިގެން އެމީހުން ހިއްޕެވީމެވެ. ދެންވެސް އެމީހުންގެ ވެރި ރައްބަށް ނިކަމެތިވެ ނުދަނެއެވެ. އަދި އެމީހުން ދަށުވެތިވާކަމުގައިވެސް ނުވެއެވެ." މިއެވެ.

އިބްނުލް ޤައްޔިމު (751ހ) މިފްތާހު ދާރުއް ސަޢާދާގައި ވިދާޅުވެއެވެ:

(وليس في الحكمة الإلهيَّة أن يولَّى على الأشرار الفجَّار إلا من يكونُ من جنسهم. ولما كان الصَّدرُ الأوَّلُ خيارَ القرون وأبرَّها كانت ولاتُهم كذلك، فلمَّا شابوا شِيبَت لهم الولاة، فحكمةُ الله تأبى أن يولَّى علينا في هذه الأزمان مثلُ معاوية وعمر بن عبد العزيز، فضلًا عن مثل أبي بكرٍ وعمر، بل ولاتُنا على قَدْرِنا وولاةُ من قبلنا على قَدْرِهم.)[22]

މާނައީ: "ނުބައި ފާޖިރު މީހުންގެ މައްޗަށް ހަމަ އެމީހުންގެ ޖިންސުގެ އެބާވަތުގެ މީހުން ވެރި ކުރެއްވުން ވެސްވީ އިލާހީ ޙިކުމަތުގައި ނުވެއެވެ. އެންމެ ފުރަތަމަ ޒަމާނު އެއީ މީހުންނީ އެންމެ ހެޔޮ، އެންމެ ބަރަކާތު ޒަމާނުތަކުގެ ކަމުގައިވީއިރު، އެ ޒަމާނުގެ ވެރިންނަކީވެސް ހަމަ އެފަދައިންނެވެ. ދެންފަހު އެމީހުން (ނުބައި ކަންކަމާއި އުޅުންތައް)

---

[22] مفتاح دار السعادة: ٧٢٢/٢

މަސްހޫރުނިވެ ކިހަނބަވިހިނދު އެމީހުންނަށް ވެރިންނެވެ އެފަދައިން

(ނުބައިކަން) މަސްހޫރުނިވެ އެއްވިއެވެ. ފަހު މިޒަމާނުތަކުގައި އަހަރުމެންގެ

މައްޗަށް ޢަޛާބުދެއްވުމާއި އުމުރުފުރަ ޖާހިލިއްޔާ ރިއްދުހުރަށް، ދުނިޔެއާއި،

އުމުރު ބަދު އަބަދުލު އަކީޒު ފަރަ ޖާހިލިއްޔާ ފެނުނެވެ ގޮތުގައި އިސްތިޢުމާލުކުރި

الله ތަޢާލާގެ ރަސޫލުންގެ ދީނުގެ ފެނިއްޖެއެވެ. ހެއްދެވެ، އަހަރުމެންގެ ފެނުނުވެރި

ހަމަ އަހަރުމެންގެ ޒަމާނާއި މިންވަރު ހުރި ގޮތަކަށެވެ. އަދި އަހަރުމެންގެ

ކުރިން ފެނުނު (އާދަމްގައި އުފެދުނު މީހުން) އެމީހުންގެ މިންވަރުގެ

މައްޗަށެވެ." ވިއެވެ.

ނިޔޫ:

ވެރިޔާގެ ފުރުން ޝަރީޢަތަށް ކުޅައިވިސްކޮށް އިހްސާނުތެރިކޮށް ކަމެއް ފާރުވެރިކަމާ -މިސާލަކަށް ޝަރީޢަތަށް ބަރްދަހަނާއްޔުނުކަމަށް، ނުވަތަ ޝަރީޢަތުގެ މައުލޫމް ޖިހާދުކުރަސް ހާމަވުމަށް ދަނިކުރުވުން، ނުވަތަ ކުރިއްސިންސްތު ނުވަތަ ސުލްޠާނަށް ޖިހާދުކުރުމަކާއި ނިސްބަތުން ގެންނަވެ ވަރަށް ފާރުވެރިކަމާ- ފަދަ މިސާލުތައް ޤުރުއާން ފަންތިފަދައެވެ. އަދި އިސްލާމިކަ ބަޔާނުގެ ތަރުއަރުން މިސާ ނުވަދެއަވެ. ﷲ ބަލައިލައްވި ގޯތި ހިތާމަ ބުނެވުނުކަލި އެންމެ ބޮޑު ސުޓުޓުރާކަމުގެ ތަރުޖަމާވެ. އަދި ﷲ ގެ ކާޅު އަދިސް، ބައިބަލުން އަނބުރާކަރާވެ. ފަދަ އިސްލާމިކަ ވަރަކަތަކަ އާގެ ޤަދަރުކަށުގެ ޚަލީފާތުގެމަތާ ކަމެއްނުވެ.

هذا وصل اللّٰهُمَّ على محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

މިރިސާލަތުން ޝައިޚް އަބޫ ޢަބްދުﷲ
އަޙްމަދު ޢަލީ -وفقه الله وثبته- ގެ ވަހަކަ
ނިމުނީއެވެ.